

RAQAMLI IQTISODIYOT SHAROITIDA ELEKTRON SAVDONI RIVOJLANTIRISH

Meylimurodova Nargiza Ziyodullayevna

Qarshi xalqaro universiteti Muhandislik va pedagogika fakulteti

70410102 – Iqtisodiyot mutaxassisligi magistranti

Annotatsiya. Mazkur maqolada raqamli iqtisodiyotda elektron savdoning tutgan oʻrni, savdo sohasining rivojlanishi elektron tijorat darajasiga qadar koʻtarilib, elektron tijoratning koʻlamining ortib borishi va raqamli iqtisodiyotda elektron savdoning rivojlanish darajasi va sifatini oshirishga taʼsir koʻrsatuvchi omillar tahlil qilingan.

Kalit soʻzlar: Raqamli iqtisodiyot, elektron savdo, internet tarmogʻi, elektron tijorat, biznes jarayon.

KIRISH

Jahon iqtisodiyotida raqamli texnologiyalarining jadal rivojlanishi taʼsirida raqamli tizimda ishlaydigan kompyuterlar, mobil telefonlar va internet texnologiyalarining paydo boʻlishi iqtisodiyotni tubdan oʻzgarishiga olib keldi. Natijada, hozirgi kunda jahon iqtisodiyoti rivojlanishining asosiy omillaridan biriga aylandi.

ADABIYOTLAR SHARHI

Jahonda amalga oshirilayotgan tizimli islohotlar, ilmiy-texnik tadqiqotlar, yirik transmilliy kompaniyalarida isteʼmolchilar ehtiyoj-larining muntazam ravishda oʻzgaruvchanligi bilan bogʻliq xatti-harakatlar shuningdek, axborot almashinuvining erkinlashuvi taʼsirida oʻsib borayotgan kontentning roli hamda raqamli jamiyatni barpo etishning boshqa yoʻnalishlari iqtisodiyotning real tarmoqlarida menejment faoliyatini takomillashtirishning keng qamrovli imkoniyatlarini yaratmoqda.

Hozirgi kunda raqamli iqtisodiyotning dunyo miqyosida tutgan oʻrni va uning rivojlanish tendensiyalari tobora ortib bormoqda. Misol uchun, maʼlumotlar oqimi koʻlamining oʻzgarishi internet protokoli (IP) ga asoslangan global trafik hajmining 1992 yilda kuniga 100 gigabaytni tashkil etgan boʻlsa, 2021 yilda bu koʻrsatkich sekundiga 89000 Gb dan oshdi. Bu maʼlumotlar raqamli iqtisodiyot rivojlanishining dastlabki bosqichiga tegishli ekanini hisobga olsak, uning rivojlanishi surʼati toʻgʻrisida tasavvur hosil qilish qiyin emas. Prognozlarga koʻra, 2023yil yakuniga borib global IP-trafik hajmi sekundiga 150700 Gb ga yetadi, bu Internet tarmogʻida yangi foydalanuvchilarning koʻpayishi va internetning yanada kengayishi natijasida amalga oshadi¹.

¹ BMT savdo va rivojlanish konferensiyasi. Raqamli iqtisodiyot boʻyicha hisobot (2019). https://unctad.org/en/PublicationsLibrary/der2019_overview_ru.pdf

TADQIQOT METODOLOGIYASI VA EMPIRIK TAHLIL

Jahon miqyosida olib qaraydigan bo‘lsak, raqamli iqtisodiyotning rivojlanish geografiyasida ikki mamlakat yetakchi o‘rinni egallab turibdi. Bular AQSh va Xitoy. Bu mamlakatlarga blokcheyn texnologiyasi bilan bog‘liq bo‘lgan barcha patentlarning 75 foizi, “Internet of Things (buyumlar interneti)”ga² sarflanadigan xarajatlarning 50 foizi va bulutli hisoblash ochiq texnologiyalari global bozorining 75 foizidan ortig‘i to‘g‘ri keladi. Eng diqqatgасazovor tomoni shundaki, ular dunyodagi 70 ta eng yirik raqamli platformalarning bozorkapitallashuvining 90 foizini nazorat qilishadi.

Hozirgi paytda kompyuterlashtirish va yuqori texnologiyalar asrida raqamli iqtisodiyot hayotimizning har bir jabhasiga: internet-savdo, sog‘liqni saqlash, ta‘lim, internet-banking, hukumatga daxldor bo‘lmoqda.

O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “Raqamli iqtisodiyot va elektron hukumatni keng joriy etish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi 2020 yil 28 apreldagi, PQ-4699-sonli Qarori asosida 2023 yilga kelib raqamli iqtisodiyotning mamlakat yalpi ichki mahsulotidagi ulushini 2 baravarga ko‘paytirish nazarda tutilgan. Iqtisodiyotni rivojlantirish strategiyasi sanoat, internet-savdo, xizmat ko‘rsatish sohasi va qishloq xo‘jaligini ravnaq toptirish, tadbirkorda tashabbuskorlikni kuchaytirish, moliyaviy resurslar bilan ta‘minlash kabi omillarga asoslanadi.

Internet-savdo, raqamli qishloq xo‘jaligi, «aqlli» elektr tarmoq tizimlari, uchuvchisiz transport, shaxsiylashtirilgan sog‘liqni saqlashda raqamli iqtisodiyot inqilobi kuchli his qilinmoqda.

Elektron tijoratga quyidagilarni kiritish mumkin:

- ✓ elektron ma‘lumot almashish (Electronic Data Interchange, EDI),
- ✓ elektron kapital oqimi (Electronic Funds Transfer, EFT),
- ✓ elektron savdo (inglizcha e-trade),
- ✓ elektron banking (e-banking),
- ✓ elektron sug‘urta xizmatlari (e-insurance).

Hozirgi vaqtda elektron tijoratni har xil nuqtai nazardan tadqiq etish mumkin:

- *ulanishlar nuqtai nazaridan*: elektron tijorat - bu telefon liniyalari, kompyuter tarmoqlari yoki boshqa har qanday elektron vositalar yordamida ma‘lumot, tovarlar, xizmatlar vato‘lovlarni yetkazib berish usuli;
- *biznes-jarayon nuqtai nazaridan*: elektron tijorat - bu biznesdagi operatsiyalarni avtomatlashtiradigan texnologiya;
- *kosmik nuqtai nazaridan*: internetning ochiq infratuzilmasi elektron tijoratda global(cheksiz) amalga oshiriladigan muhitni (Internetni) yaratadi.

² Internet of Things, IoT – qurilmalarni kompyuter tarmog‘iga birlashtiradigan va ularga dasturiy ta‘minot, amaliy dasturlar yoki texnik vositalardan foydalangan holda ma‘lumotlarni to‘plash, tahlil qilish, qayta ishlash va boshqa ob‘ektlarga uzatish imkonini beradigan texnologiya.

Elektron tijorat biznesni yuritish va rivojlantirish uchun qo‘shimcha vosita sifatida yangi muhit, elektron tijorat texnologiyalari bilan to‘ldiriladigan an’anaviy biznesmodelining mavjudligini anglatadi.

XULOSA VA MUNOZARA

Elektron tijoratning rivojlanishi bozorni axborot bilan ta’minlashni yaxshilaydi: xaridor va sotuvchilar deyarli har xil raqobatchilar tomonidan taklif etilayotgan tovarlarning narxi, sifati va etkazib berish shartlari to‘g‘risida ma’lumot olishadi. Bozor ma’lumotlariga kirish, xaridorlar va sotuvchilar uchun yangi potensial mijozlar va yangi mahsulotlarning mavjudligi kichik va o‘rta korxonalarning rivojlanishiga yordam beradi, bu esa barcha darajadagi budjetlarga soliq tushumlarini ko‘paytiradi, ishsizlikni kamaytiradi va hududlarda ijtimoiy barqarorlikni mustahkamlaydi.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI

1. Measuring the Information Society Report Volume 1. 2018. ITU Publications. Statistical reports. International Telecommunication Union. Place des Nations. CH-1211 Geneva Switzerland.
2. BMT savdo va rivojlanish konferensiyasi. Raqamli iqtisodiyot bo‘yicha hisobot (2019). https://unctad.org/en/PublicationsLibrary/der2019_overview_ru.pdf
3. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining «Raqamli iqtisodiyotni rivojlantirish maqsadida raqamli infratuzilmani yanada modernizatsiya qilish chora-tadbirlari to‘g‘risida»gi Qarori// «Xalq so‘zi» gazetasi, 22 noyabr 2018 yil.
4. Ergashev R. X., Ravshanov A. D. Innovatsionnoy napravleniya ustoychivogo razvitiya agrarnogo sektora Uzbekistana. – (24-25 noyabrya 2016 goda). 325-327 str. 2016.